

T. XXVI (2023) Z. 3 (71)

ISSN 1509-1074

10.24425/rhpp.2023.146654

ROCZNIK

HISTORII PRASY POLSKIEJ

Anti-Czech plebiscite
propaganda in Cieszyn Silesia:
The case of the Polish
weekly *Republika*
(January–May 1920)

**Antyczeska propaganda
plebiscytowa na Śląsku
Cieszyńskim na łamach
„Republiki” w okresie
od stycznia do maja
1920 roku — wybrane
przykłady**

Wydział Logistyki i Transportu
Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki
i Transportu we Wrocławiu
ul. Sołtysowicka 19B
PL 51-168 Wrocław
e-mail: t.landmann@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9753-9373>

**Tomasz
LANDMANN**

KEY WORDS:

Polish press and the post-World War I settlement, anti-Czech plebiscite propaganda, Cieszyn Silesia

SŁOWA KLUCZOWE:

plebiscyt, Polska, prasa, „Republika”, Śląsk Cieszyński

ABSTRACT

This article discusses the anti-Czech plebiscite propaganda in the press of Cieszyn Silesia (Těšínské Slezsko), focusing on the successive issues of the *Republika*, a local Polish-language weekly, published between January and May 1920. The analysis shows that *Republika's* radical language and multiple articles aimed at discrediting Czechoslovakia and the Czech nation turned it into a potent instruments of pro-Polish agitation on the eve of the plebiscite (which was eventually cancelled).

ABSTRAKT

W artykule zaprezentowano antyczeską propagandę plebiscytową na Śląsku Cieszyńskim na łamach prasy, z uwzględnieniem kolejnych numerów „Republiki”, wychodzących od stycznia do maja 1920 r., skierowanej do polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego. Badania wykazały, że „Republika” była zaangażowana w antyczeską propagandę na Śląsku Cieszyńskim. Gazeta posługiwała się radykalnym językiem, artykuły zaś były dyskredytujące Czechosłowację i naród czeski na potrzeby agitacji za przyłączeniem regionu do II RP.

Streszczenie

Tematem artykułu jest antyczna propaganda plebiscytowa na Śląsku Cieszyńskim na łamach prasy, z uwzględnieniem kolejnych numerów „Republiki”, wychodzących od stycznia do maja 1920 r. Na podstawie wybranych przykładów przedstawiono zarys i problematykę antycznej propagandy prasowej skierowanej do polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego.

Materiał badawczy stanowiły kolejne numery „Republiki” wychodzące od początku stycznia do końca maja 1920 r. Artykuł uzupełniono o piśmiennictwo naukowe podejmujące rolę prasy w propagowaniu spraw polskich przy okazji spodziewanego, choć ostatecznie nieprzeprowadzonego, plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie.

Analiza zaprezentowanego materiału pozwala stwierdzić, że „Republika” była pismem istotnie zaangażowanym w antyczną propagandę plebiscytową na Śląsku Cieszyńskim. Gazetę można określić jako posługującą się radykalnym językiem, artykuły zaś jako dyskredytujące Czechosłowację i naród czeski na potrzeby agitacji za przyłączeniem regionu do II RP.

Wprowadzenie do omawianej problematyki

Problematyka artykułu koncentruje się na antyczeskiej propagandzie plebiscytowej na podstawie tekstów opublikowanych na łamach pisma „Republika” w okresie przedplebiscytowym na Śląsku Cieszyńskim. Cezura czasowa dotyczy publikacji od stycznia do maja 1920 r. w okresie intensywnej propagandy prasowej uprawianej na potrzeby prognozowanego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie.

W krótkim wprowadzeniu do problematyki sporu o Śląsk Cieszyński po 1918 r. należy podkreślić z jednej strony rozbieżność interesów Polski i Czechosłowacji (wzmocnioną w następstwie wojny ze stycznia i lutego 1919 r.), z drugiej natomiast skomplikowaną dla obu państw strukturę narodowościową spornego regionu. Jednym z następstw wojny II RP z Czechosłowacją było pogłębienie wzajemnych oskarżeń i pogorszenie relacji politycznych. W konsekwencji brakowało porozumienia w sprawie podziału Śląska Cieszyńskiego. Z kolei zróżnicowanie narodowościowe oraz etniczne regionu wynikało z obecności ludności polskiej, czeskiej oraz niemieckiej, a także ludności rdzennej (zwłaszcza górali beskidzkich i górali okręgu jabłonkowskiego) oraz licznego elementu napływowego, między innymi z Moraw, Galicji i innych regionów (zwłaszcza w okręgach przemysłowych)¹. Skomplikowaną sytuację regionu najlepiej wyraża stanowisko z piśmiennictwa naukowego, zgodnie z którym „mało który obszar w Europie przechodził przez tyle zmian politycznych i narodowych jak Śląsk Cieszyński”². Na lata sporu o Śląsk Cieszyński przypadły jednocześnie czasy wojny polsko-bolszewickiej (1919–1921). Czechosłowacja prowadziła w tej sprawie politykę antypolską, blokując na przykład, przechodzący przez jej terytorium, międzynarodowy tranzyt materiałów wojennych do Polski³. Musiało to przełożyć się na wzrost nastrojów antyczeskich w polskojęzycznej prasie regionu Śląska Cieszyńskiego.

¹ J. Mika, *Śląsk Cieszyński w wizjach własnych państwowości przed i w trakcie czechosłowacko-polskiego konfliktu zbrojnego*, „Polonia Journal” 2018, nr 7, s. 121–122.

² Tamże, s. 120.

³ A. Sowa, *U progu wojny. Z dziejów spraw wewnętrznych i polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej*, Kraków 1997, s. 215.

Celem rozważań jest zbadanie problematyki ukazanej w artykułach prasowych „Republiki” pod kątem antyczeskiej propagandy prasowej skierowanej do polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego na rzecz przyłączenia regionu do II RP. Wykorzystano materiały źródłowe w postaci kolejnych kilkunastu numerów „Republiki” wychodzących od stycznia do maja 1920 r.

Problematyka prasy polskiej na Śląsku Cieszyńskim w początkowych latach dwudziestolecia międzywojennego wydaje się zagadnieniem niedostatecznie zbadanym w piśmiennictwie, dotyczy to zwłaszcza pogłębionych analiz na temat sytuacji społeczno-kulturalnej i narodowościowej w prasie regionu w okresie przedplebiscytowym. Jest to czas od decyzji Rady Najwyższej Konferencji Pokojowej w Paryżu z dnia 27 września 1919 r. w sprawie przeprowadzenia plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie aż do wycofania się przez Radę Ambasadorów z koncepcji plebiscytu i arbitralnego podzielenia spornych terytoriów dnia 28 lipca 1920 r.⁴ Był to okres szczególnie ważnych wydarzeń pozostających w zainteresowaniu prasy cieszyńskiej i tym samym społeczeństwa regionu w warunkach przedplebiscytowych.

Dzieje prasy na Śląsku Cieszyńskim doby dwudziestolecia międzywojennego były częścią opracowań ukazujących rozwój piśmiennictwa śląskiego ogółem (W. Ogrodziński⁵, J. Glensk⁶, E. Długajczyk⁷), jak też wpisywały się w przegląd prasy polskiej lat 1918–1939 (A. Paczkowski⁸). Są to głównie opracowania przekrojowe, ukazujące prasę cieszyńską w szerszym kontekście prasy śląskiej czy wydawanej w II RP. Bardziej interesujący w perspektywie artykułu jest dorobek odnoszący się do roli prasy wyłącznie regionu Śląska Cieszyńskiego, z uwzględnieniem specyfiki problemów tamtejszej społeczności (P. Kenig⁹, M. Kornacka-Grzonka¹⁰, S. Król¹¹, A. Pilch¹², A. Stępnia¹³, S. Zahradnik¹⁴). Nie brakuje arty-

⁴ P. Kołakowski, *Między Warszawą a Pragą. Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918–1939*, Warszawa 2009, s. 134–153.

⁵ W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice 1965.

⁶ J. Glensk, *Diariusz prasy polskiej na Śląsku: do 1945 roku*, Opole 1993.

⁷ E. Długajczyk, *Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim 1922–1939*, Katowice 1990.

⁸ A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980; tenże, *Zarys historii prasy polskiej*, t. 9. *Prasa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1971.

⁹ P. Kenig, *150 lat prasy polskiej na Śląsku Cieszyńskim*, Bielsko-Biała 1998.

¹⁰ M. Kornacka-Grzonka, *Media lokalne Śląska Cieszyńskiego. Historia i współczesność*, Katowice 2019, s. 122–138.

¹¹ S. Król, *Prasa polska na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920*, [w:] *Zarys dziejów prasy regionalnej na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1989. Materiały poseminaryjne*, red. T. Giza, Bielsko-Biała 2006, s. 6–13.

¹² A. Pilch, *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920. Materiały do bibliografii*, „*Studia i Materiały z Dziejów Śląska*” 1960, t. 3, s. 451–492.

¹³ A. Stępnia, *Polska prasa polityczna na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920*, „*Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*” 1988, t. 27, nr 1, s. 5–22.

¹⁴ S. Zahradnik, *Czasopiśmiennictwo polskie, czeskie i niemieckie na Śląsku Cieszyńskim (do*

kułów traktujących o przekazach prasowych na temat sytuacji w regionie w pierwszych latach polskiej niepodległości (Ł. Bielski)¹⁵ i relacjonowaniu przebiegu wojny w II RP i Czechosłowacji, trwającej od stycznia do lutego 1919 r. (G. Wnętrzak¹⁶, R. Urbaniak¹⁷). Udział prasy w kreowaniu poczucia przynależności mieszkańców Śląska Cieszyńskiego do Polski przedstawiła J. Kowalczyk¹⁸. Z kolei tematykę propagandy prasowej w poparciu polskiej sprawy plebiscytowej w tymże czasie poruszyli K. Szelong¹⁹, J. Glensk²⁰ czy E. Chlebowczyk-Szweda²¹. W piśmiennictwie wzmiankowano na temat roli prasy cieszyńskiej wspieranej przez Polską Partię Socjalistyczną (głównie prace A. Notkowskiego²²).

„Republika” jako jedno z głównych pism plebiscytowych w analizowanym czasie

„Republika” ukazywała się stosunkowo krótko, od 2 marca 1919 do 14 sierpnia 1920 r. Mimo to odegrała ważną rolę w propagandzie plebiscytowej na rzecz przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do II RP i cieszyła się zainteresowaniem miejscowych Polaków. Powstała z inicjatywy Głównego Komitetu Plebiscytowego jako organu Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Wydawcą i redaktorem był Franciszek

1939 roku), „Zeszyty Prasoznawcze” 1989, nr 1, s. 15–26; tenże, *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim i jego uwarunkowania (1848–1939)*, [w:] *Zderzenia i przenikanie kultur na pograniczach*, red. Z. Jasiński, J. Korbel, Opole 1989, s. 197–208; tenże, *Polskie wydawnictwa wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim*, „Zwrot. Miesięcznik Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego” 1990, nr 2, s. 36–40; tenże, *140 lat prasy polskiej na Śląsku Cieszyńskim*, „Zwrot. Miesięcznik Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego” 1983, nr 8, s. 20–22.

¹⁵ Ł. Bielski, *Prasa Śląska Cieszyńskiego w pierwszych latach niepodległości*, [w:] *Oblicza prasy Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego (1818–1939)*, red. D. Rott, Katowice 2004, s. 27–34.

¹⁶ G. Wnętrzak, *Konflikt polsko-czechosłowacki o Śląsk Cieszyński (styczeń–luty 1919) w polskojęzycznej prasie regionu*, „Studia Interkulturowe” 2016, nr 9, s. 60–80.

¹⁷ R. Urbaniak, *Wizerunek Czechów i Polaków na łamach prasy polskiej z 1919 roku w kontekście konfliktu o Śląsk Cieszyński*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2003, nr 77, s. 105–124.

¹⁸ J. Kowalczyk, *Po drugiej stronie Olzy. Przemiany zasad samookreślenia polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego w świetle prasy*, Warszawa 1992.

¹⁹ K. Szelong, *Słowo drukowane w polskiej propagandzie plebiscytowej na Śląsku Cieszyńskim (1919–1920)*, „Pamiętnik Cieszyński” 1994, t. 9, s. 97–113.

²⁰ J. Glensk, *Konfiskaty gazet i czasopism polskich na Śląsku Cieszyńskim w latach 1919–1921*, „Kwartalnik Opolski” 1999, nr 2/4, s. 52–73.

²¹ E. Chlebowczyk-Szweda, *Druki plebiscytowe na Śląsku Cieszyńskim (1918–1929)*, „Książnica Śląska” 1979–1982, t. 21, s. 5–34.

²² A. Notkowski, *Pod znakiem trzech strzał. Prasa Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918–1939*, Kraków 1997; tenże, *Prasa Polskiej Partii Socjalistycznej 1918–1939*, cz. 2, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1989, t. 28, nr 2, s. 5–24.

Małysz, a siedzibą redakcji miasto Bielsko. Pełniła funkcję typowego pisma plebiscytowego. W literaturze przedmiotu „Republikę” określono jako „tygodnik ludowy poświęcony sprawom politycznym, gospodarczym i naukowym”²³.

Liczyła cztery strony, a na pierwszej oprócz nazwy umieszczono podstawowe informacje: adres redakcji i administracji, numer i datę wydania, cenę, personalia wydawcy i redaktora naczelnego oraz miejsce wydania (drukarnia Franciszka Machaczka w Cieszynie). Na stronach pierwszej i drugiej publikowano informacje o sytuacji na Śląsku Cieszyńskim, zwykle z kilkoma krótszymi lub dłuższymi relacjami. Na kolejnych pojawiały się artykuły na temat sytuacji międzynarodowej i reklamy usług, wydawnictw, spektakli teatralnych i innych wydarzeń kulturalnych w regionie. Na ostatniej, w języku czeskim i z parodystyczną wymową, miał swoją kolumnę krótki cykl pt. *Pepik*. Teksty nie były sygnowane imiennie.

Warto nadmienić, że Międzysojusznicza Komisja Plebiscytowa podjęła w dniu 25 maja 1920 r. decyzję w sprawie cenzury wszystkich pism wychodzących na obszarze objętym plebiscytem. Doprowadziło to do zakazu rozpowszechniania „Republiki”²⁴. Mimo to pismo nadal wychodziło, pogłębiając krytykę wobec decyzji Komisji i oskarżając ją o stronniczość na rzecz Czechosłowacji. Artykuły na łamach „Republiki” agitowały „za przyłączeniem do Polski całego Śląska Cieszyńskiego, łącznie z etnicznie czeskim powiatem frydeckim. Był to program o wiele bardziej radykalny niż postulaty polskich narodowców, którzy domagali się przyłączenia obszarów etnograficznie polskich”²⁵. Pismo należy uznać za szczególnie interesujące w kontekście plebiscytowej antyczeskiej agitacji i propagandy prasowej na rzecz włączenia Śląska Cieszyńskiego do II RP.

„Republika” była pismem o wyraźnym profilu antyczeskim, stosującym liczne przejawy propagandy prasowej, charakterystycznej dla języka prasowego ówczesnego okresu kształtowania państwowości odrodzonej Polski. Należy podkreślić, że w polsko-czeskim sporze o Śląsk Cieszyński obydwie strony prowadziły działania spełniające znamiona propagandy prasowej i antagonizowania wzajemnych stosunków²⁶. Przekazy na łamach „Republiki” nie były zatem odosobnione, choć z perspektywy przyjętego celu rozważań warto im poświęcić szczególną uwagę w artykule.

²³ A. Stępnia, *Polska prasa polityczna...*, s. 22. E. Długajczyk oponuje wobec określenia „Republiki” mianem pisma ludowego nawet mimo podtytułu pisma: „Niezależne tygodniowe pismo ludowe”. E. Długajczyk, *Oblicze polityczne i własnościowe...*, s. 30.

²⁴ K. Szelong, *Słowo drukowane w polskiej...*, s. 102–103.

²⁵ G. Wnętrzak, *Polityczne znaczenie ruchu ślązakowskiego w obliczu plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim*, „In Gremium. Studies in History, Culture and Politics” 2012, nr 6, s. 125.

²⁶ Więcej na temat polskich, ale również czeskich przejawów propagandy dla celów politycznych zob. M. Przeperski, *Niezdolny ciężar braterstwa. Konflikty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków 2016, s. 193–197; G. Gąsior, *Polityka narodowościowa państwa na czechosłowackim Śląsku Cieszyńskim w latach 1920–1938*, Warszawa 2020, s. 78–129.

Antyczna propaganda prasowa na przykładzie kolejnych numerów „Republiki”

W głównym przekazie „Republiki” ukazywano Czechosłowację jako państwo wrogie Polsce. Już w pierwszym numerze z 1920 r. pojawił się tekst pt. *Świnie — czy chamy?*, zawierający komentarz do jednego z opublikowanych anonimowo artykułów w niepodanym z nazwy czeskim piśmie do Polaków na Śląsku Cieszyńskim. Autor komentowanego artykułu miał przekonywać czytelników, że „Polacy cały rozwój swej kultury mają jedynie wymienionym czeskim mężom do zawdzięczenia”²⁷. W komentarzu zawartym w „Republice” zdyskredytowano podobne stanowisko, przekonując czytelników o wyzyskiwaniu przez Czechów polskich robotników na Śląsku Cieszyńskim na potrzeby rozwoju niemieckiego kapitału. Mimo że w kolejnych numerach unikano posługiwania się kryterium etnograficznym, wskazano na etymologicznie polskie nazwy większości miast na Śląsku Cieszyńskim, odwołując się do tradycji historycznych, począwszy od epoki Piastów. W odpowiedzi na wzmiankowany artykuł zawarto liczne epitety pod adresem czeskiego narodu, z uwzględnieniem takich obraźliwych określeń, jak „szowiniści kresowi”, „szowiniści czescy” czy „naród podłych chamów”²⁸. W jednym z późniejszych numerów pojawia się nawet określenie państwa czeskosłowackiego jako „poronionego noworodka”²⁹.

Należy interpretować, że w „Republice” stosowano emocjonalny język pełen obraźliwych sformułowań, aby kształtować poczucie zagrożenia ze strony Czechosłowacji w obliczu spodziewanego rozstrzygnięcia przynależności państwowej Śląska Cieszyńskiego. Inne przykładowe określenia Czechów drukowane w kolejnych numerach dotyczyły takich haseł, jak „wrogowie Polski” (nr 2), „niedołędzy i wygodnisie” (nr 3), „zdradziecki sąsiad” i „czeski szpicel” (nr 4), „rabusie nadwełtawscy” (nr 5), „przebiegły krętacze” i „wiarołomny sąsiad” (nr 7), „Judasze własnego narodu” (nr 9), „bandyci czescy” i „lisy czeskie” (nr 10), „ostatnie szumowiny ostrawskie” i „czescy Tatarzy” (nr 11), „banici” i „rozbójnicy” (nr 12) czy „zdradziecki naród” i „zbrodniarze” (nr 14).

Omówione przykłady z ramach wartościowania języka w tekstach prasowych mogą być klasyfikowane, zgodnie z aktualną wiedzą z zakresu prasoznawstwa, jako językowe środki wartościowania negatywnego. Charakteryzują się skrótowym obrazowaniem, opierając, bardziej lub mniej jawnie, na wywołaniu emocji u czytelnika i stworzeniu w jego świadomości negatywnego obrazu oponenta. W piśmiennictwie podkreśla się demagogiczny charakter takich wypowiedzi, korespondujący zresztą

²⁷ „Republika” 1920, nr 1 (4 I), s. 1.

²⁸ Tamże, s. 2.

²⁹ „Republika” 1920, nr 14 (4 IV), s. 1.

z celami prasowego przekazu propagandowego³⁰. Należy dodać, że język prasy polskiej z początkowego okresu II RP w wielu miejscach korzystał z inwektyw jako elementu propagandy prasowej. Formułowane przekazy wpisywały się w pewną narrację, jak przekonuje I. Kamińska-Szmaj, odpowiadając realiom komunikacji i zarazem kultury politycznej, a co za tym idzie również walki politycznej w okresie kształtowania się granic II RP³¹.

W drugim numerze „Republiki” z 1920 r. czytelników uświadamiano w kwestii szkodliwej dla sprawy polskiej na Śląsku Cieszyńskim działalności Józefa Koźdonia, przywódcy Śląskiej Partii Ludowej i sekretarza generalnego Związku Ślązaków na Śląsku Cieszyńskim. Przekonywano, że „na całej kuli ziemskiej nie znajdziesz podobnie podłej partii, jak Koźdoniowskiej. [...] Cały ruch Koźdoniowski zrodził się i wylęgął w cuchnącej atmosferze dawnych rządów kierujących się wobec Polaków słynną zasadą *divine et impera*”³². Działania zwolenników Koźdonia powiązano głównie z wpływami niemieckimi, pisząc o ugrupowaniu jako grupie szowinistów niemieckich. W tekście nie zabrakło negatywnych ocen Czechów jako tych, którzy „tłuką po twarzy i wieszają! Ale nie można wymagać innej etyki od wychowañców wielbicieli Wilhelma”³³. Autor użył sformułowania „polskie prawdziwe demokratyczne porządki”³⁴ w celu przeciwstawienia czechosłowackim podstawowych wartości systemu politycznego II Rzeczypospolitej. Czytelników próbowano przekonać o powiązaniach niemiecko-czeskich w kontekście osłabienia polskich interesów na Śląsku Cieszyńskim. Był to zresztą element propagandy prasowej powracający w kolejnych numerach gazety.

W drugim numerze „Republiki” z 1920 r. ukazały się ponadto teksty o praktykach korupcyjnych w gospodarce Śląska Cieszyńskiego, a zwłaszcza na kolei, oraz niemiecko-czeskiej agitacji w polskiej szkole w Jabłonkowie z udziałem studenta o nazwisku Lubojacki. Odnośnie do pierwszej tematyki przekonywano, że korupcja kolejowa miała zagrażać społeczeństwu oraz integracji regionu z II RP w okresie przedplebiscytowym. Co zaś do drugiego opisywano próby germanizacji i czechizacji polskich dzieci oraz pozyskiwanie przez twórców akcji datków dla dzieci od w większości polskich obywateli miasta bez informowania o rzeczywistych motywach orga-

³⁰ A. Czelakowska, *Językowe środki wartościowania negatywnego w wypowiedziach polityków*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2008, nr 62, s. 64–65.

³¹ Por. I. Kamińska-Szmaj, *Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000*, Wrocław 2007, *passim*. Z kolei charakterystycznymi środkami językowo-stylistycznymi stosowanymi przez autorów prasowych przekazów propagandowych miały być, takie jak liczne słownictwo ekspresywne, posługiwanie się związkami frazeologicznymi, metaforyzacja w charakterze narzędzia ekspresji i wykorzystanie środków stylistyczno-składniowych czy stereotypów. I. Kamińska-Szmaj, *Judzi, zohylda, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie 1918–1923*, Wrocław 1994, s. 64–99.

³² „Republika” 1920, nr 2 (11 I), s. 1.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 2.

nizatorów³⁵. Obie kwestie pozostawały zarazem podstawowymi w kontekście zainteresowań polskiej ludności na Śląsku Cieszyńskim. Czytelników starano się przekonać, że Czesi paraliżują komunikację kolejową w regionie, a także uniemożliwiają rozwój polskich szkół.

W trzecim numerze pisma informowano o wysiłkach dyplomacji czeskiej w celu uniemożliwienia przeprowadzenia plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, by wymóc zamiast tego obecność w regionie wojsk koalicji międzynarodowej, która miała nadzorować sytuację. Stronie czeskiej miało zależeć na nawet paruletnim przedłużeniu obecności koalicji międzynarodowej, co dla polskiej ludności oznaczało, zgodnie z prognozami autora artykułu, dodatkowe wydatki i koszty administracyjne, i co ważne — bez gwarancji przeprowadzenia samego plebiscytu. W artykule pt. *Cieszyn gniazdem czeskiego szpiegostwa* czytelników przekonywano z kolei o szpiegostwie czeskim na Śląsku Cieszyńskim, zarówno w urzędach, na ulicach, kolei, jak i w gospodach. Czeskich agentów określono mianem „szarańczy z komisariatu ostrawskiego”³⁶. Szczególnym zagrożeniem sprawy polskiej miała być obecność płatnych szpiegów w Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, a także Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej w Cieszynie. Pisano o uprawianiu przez te osoby „żywej propagandy na rzecz Masaryka”³⁷.

W „Republice” propagowano ideę plebiscytową na Śląsku Cieszyńskim jako najkorzystniejsze rozwiązanie kwestii cieszyńskiej w kontekście potrzeb ludności polskiej. Zwrócono się do władz w kraju, aby ogłosiły dzień 23 stycznia jako symboliczne święto upamiętniające rocznicę najazdu czeskiego na Śląsk Cieszyński. Miał to być element kształtowania świadomości najnowszej historii mieszkańców regionu. Oprócz wątków symbolicznych podejmowano zagadnienia ekonomiczne. Wskazano na sukces polskiego resortu finansów w budowaniu siły polskiej marki w relacji do korony austriackiej na poziomie 70 marek do 100 koron. Działania miały być odpowiedzią na próby osłabienia przez spekulantów wartości polskiej waluty. Autor artykułu nazwał koronę „bezwartościowy[m] papier[em]”³⁸. Nową relację wymienną walut oceniono jako ważną dla ochrony interesów narodowych II RP. Przy czym należy pamiętać, że markę polską wprowadzono w polskiej części Śląska Cieszyńskiego na mocy rozporządzenia Komisji Plebiscytowej dopiero w kwietniu

³⁵ Tamże, s. 2–3.

³⁶ „Republika” 1920, nr 3 (18 I), s. 3. Śląsk Cieszyński pozostawał w istocie „rejonem aktywnej akcji służb wywiadowczych”, a problematyka szpiegostwa czeskiego była jedną z rozważanych przy udziale Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (NDWP) w tym czasie. A. Pepłoński, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 179. Świadomość czytelników „Republiki” na temat szpiegostwa czeskiego na Śląsku Cieszyńskim z pewnością nie była jednak wysoka. Odniesienia w tej kwestii w kolejnych artykułach pisma opierały się w dużej mierze na ogólnych sformułowaniach, mających wywołać antyczeskie nastawienie i przekonanie, że Czesi aktywnie realizują swoją propagandę i działania szpiegowskie wobec Polski.

³⁷ „Republika” 1920, nr 3 (18 I), s. 3.

³⁸ „Republika” 1920, nr 4 (25 I), s. 2.

1920 r.³⁹ Oskarżenia pod adresem Czechów, że celowo dążą do osłabienia polskiej waluty na Śląsku Cieszyńskim, ukazywały się na łamach „Republiki” zarówno gdy środkiem płatniczym była korona, jak i marka polska⁴⁰.

Czytelników przekonywano, że Czesi prowadzili agitację przeciwko polskiej sprawie plebiscytowej, wspierając finansowo inwalidów wojennych w części administrowanych przez siebie gmin Śląska Cieszyńskiego. Do przełożonych gmin wysyłało pisma, aby inwalidów wojennych spisować i kierować na badania celem ustalenia prawa do renty. Przy czym pierwsze działania miały być podjęte dopiero po upewnieniu się o przybyciu Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej. W „Republice” argumentowano, że gdyby nie to, Czesi nadal powstrzymywaliby się od jakiegokolwiek wsparcia na rzecz inwalidów wojennych. Co więcej, Polska miała w większym stopniu troszczyć się o los poszkodowanych, oferując nie tylko renty, lecz także pokrywając koszty wysyłania ich do sanatoriów miejskich w Otwocku oraz Rudziszkach. Utworzono kolonię dla inwalidów w Pomiechówku nad Wkrą i planowano utworzyć ośrodek dla bezrobotnych inwalidów wojennych w galicyjskiej gminie Radziechów. Autor artykułu przekonywał czytelników, że państwo polskie, w przeciwieństwie do Czechów, stara się o utworzenie warsztatów pracy i ułatwienie znalezienia pracy dla inwalidów. Obok tego pojawiły się następujące oceny postawy czeskiej:

Czesi z natury posiadają wstręt do pracy i dlatego potrzebują kogoś, kto by wykonywał za nich ciężką pracę w fabrykach lub kopalniach. Nie dosyć im Słowaków, chcieliby jeszcze nas Ślązaków zaprzęgnąć do pracy a sami myślą zająć lepsze stanowiska jako dozorczy i naganiacze. A wiadomo jakimi katami i prześladowcami ludu pracującego są Czesi. Najlepiej o tym mogą powiedzieć górnicy i robotnicy i wszyscy, którzy z błahych przyczyn otrzymali po 25 a nawet 100 batów od Czechów⁴¹.

³⁹ W. Morawski, *Od marki do złotego. Historia finansów Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008, s. 55. Z kolei rząd Czechosłowacji już w lutym 1919 r. ostemplował koronę austriacką, co zmusiło Radę Narodową Księstwa Cieszyńskiego do ciągłego poszukiwania dróg nabycia koron stemplowanych w obliczu braku podobnego kroku po stronie polskiej, wskutek sprzeciwu rządu w Warszawie. Brak koron stemplowanych utrudniał opłacanie nauczycieli polskich pracujących po czeskiej stronie linii demarkacyjnej czy na przykład import towarów z Czechosłowacji. Ułatwiał jednocześnie Czechom manipulowanie sytuacją walutową na Śląsku Cieszyńskim. B. Cybulski, *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918–1920). Studium historyczno-prawne*, Opole 1980, s. 104.

⁴⁰ Czesi mieli mieć w niemal każdym banku w Cieszynie i Bielsku, dwóch głównych miastach regionu, swoich agentów i emisariuszy kierujących akcją skupowania czeskich koron. „Republika” 1920, nr 16 (18 IV), s. 2.

⁴¹ „Republika” 1920, nr 4 (25 I), s. 3. Innymi adresatami działań czeskich agitatorów mieli być mieszkańcy wsi na Śląsku Cieszyńskim. W jednym z artykułów informowano, że czeski komitet plebiscytowy rezydujący w Morawskiej Ostrawie miał wynająć około 600 agitatorów, którzy pochodzili z powiatu frydeckiego. Mieli oni odwiedzać rolników i agitować przeciwko Polakom w sprawie plebiscytowej, „Republika” 1920, nr 7 (15 II), s. 4.

Wysiłki czeskie, by zaszkodzić sprawie polskiej w sprawie plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, objęły rozpowszechnianie fałszywych informacji, jakoby państwo polskie nie radziło sobie z ochroną ludności na administrowanych terenach. Autor jednego z artykułów w „Republice” z dnia 1 lutego 1920 r. przekonywał, że w gazecie „Prager Tagblatt” szerzono nieprawdziwe informacje, jakoby w Cieszynie wybuchła epidemia dżumy, wymuszająca zamknięcie ruchu osobowego na Kolei Koszycko-Bogumińskiej. Czesi chcieli, stosując dezinformację, przekonać opinię międzynarodową o potrzebie przesunięcia terminu plebiscytu z powodu bierności władz polskich w skutecznym opanowaniu zagrożenia rzekomą epidemią. W komentarzu do sensacji czeskich pojawia się stanowisko redakcji „Republiki”: „Bojąc się plebiscytu chcieli [Czesi] zastraszyć komisję aliancką i wstrzymać jej przyjazd do Cieszyna”⁴². Rozprzestrzenienie plotek na temat epidemii dżumy miało też pragmatyczne uzasadnienie, ponieważ Czesi chcieli, aby Komisja Plebiscytowa rezydowała w Ostrawie, a nie Cieszynie. Przedruki informacji na temat rzekomej epidemii w prasie niemieckiej uzasadniano z kolei mocniejszym jej oddźwiękiem na arenie międzynarodowej⁴³.

W antyczeskiej propagandzie prasowej na łamach „Republiki” nie omieszcano przedstawić wizerunku Czechów jako narodu, dla którego religia katolicka nie miała dużego znaczenia dla mieszkańców. W wydrukowanej w jednym z numerów odezwie do Ślązaków pojawiło się stanowisko, zgodnie z którym Czesi mieli nie tylko lekceważyć religię katolicką, ale wręcz szydzić z nabożeństw i wykorzystywać religię wyłącznie do celów politycznych⁴⁴. Wskazano na artykuły publikowane w czeskiej gazecie „Moravsko-Slezsky Dennik”, wyśmiewające religię katolicką oraz Polaków. Jednocześnie nie przeszkadzało to redakcji „Dennika” w opublikowaniu odezwie do polskich księży katolickich na Śląsku Cieszyńskim, aby nie agitowali przeciwko Komisji Plebiscytowej, ale zostawili jej rozstrzygnięcie plebiscytu i „głosili miłość do braci Słowian”⁴⁵. Podobny sposób argumentacji i próba zdyskredytowania Czechów służyły umocnieniu przywiązania Polaków do religii katolickiej, mając na względzie fakt, że ludność na Śląsku Cieszyńskim była zmuszona funkcjonować w warunkach zróżnicowania religijnego⁴⁶.

Ważną kwestią dla czytelników „Republiki” pozostawało zatrudnienie polskich górników na Śląsku Cieszyńskim, z ochroną zatrudnienia i warunkami wykonywania pracy w kopalniach. W gazecie relacjonowano wydarzenia z polskiego wiecu górników w miejscowości Orłowa, tradycyjnie utożsamianej z czeskim ruchem narodowym w okresie przedplebiscytowym. Wiec odbył się dnia 8 lutego 1920 r. i miał zgromadzić od 70 tys. do 80 tys. uczestników. Wydarzenia przekształciły się w starcia

⁴² „Republika” 1920, nr 5 (1 II), s. 1.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ „Republika” 1920, nr 20 (30 V), s. 1.

⁴⁶ Obszerniej na temat genezy i przejawów zróżnicowania religijnego na Śląsku Cieszyńskim zob. H. Rusek, *Religia i polskość na Zaolziu*, Kraków 2002, s. 49 i n.

z ludnością czeską, a redakcja „Republiki” przedstawiła je w kategoriach „pogromu” i „masakry”. Relacjonowano je następująco:

Niesłychany pogrom Czechów na spokojną ludność wiecującą w Orłowej. [...] Czesi rzucali się dalej z laskami, rzucali kamieniami, cegłami, sztakietami i wyprawiali piekielny wrzask i pisk. Wiele osób zostało ciężko lub lekko zranionych. [...] Pogrom został uplanowany na posiedzeniu czeskim, które się odbyło między 9-tą a 12-tą godziną w hotelu Stern w Orłowej. [...] Policja i żandarmeria czeska była silną ostoją pogromu. Z tego wynika jasno, że władze czeskie były o pogromie doskonale poinformowane, nic nie zrobiły, ażeby pogrom uniemożliwić lub przeszkodzić temuż, przeciwnie jest uzasadnione podejrzenie, że dały inicjatywę i brały czynny udział w masakrze⁴⁷.

Należy zauważyć, że wykorzystanie trudnego położenia górników było ważnym elementem antyczeskiej propagandy prasowej na łamach „Republiki”. Znaczna część ludności pracowała w górnictwie lub hutnictwie. Z literatury przedmiotu wyłania się odnotowanie szczególnego przyrostu zatrudnienia robotników w górnictwie węglowym⁴⁸. Redakcja wielokrotnie ukazywała trudny los polskich górników w kontekście prześladowań w zakładach pracy administrowanych przez Czechów.

Początkowo w „Republice” przekonywano czytelników o dużych nadziejach związanych z przyjazdem do Cieszyna przedstawicieli Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej. Domagano się zniesienia linii demarkacyjnej i zagwarantowania, że Czesi — określani na potrzeby tekstu jako „zaborcy” — nie będą szkalować Polaków oraz prześladować podróżnych. W przededniu przyjazdu Komisji informowano o aresztowaniach obywateli polskich po czeskiej stronie linii demarkacyjnej. Dla uwiarygodnienia przekazu podano personalia osób aresztowanych, w tym Józefa Pinkasa, Gustawa Suchanka, Stanisława Przygodzkiego, Henryka Defka, księdza Krzystka z Olbrachcic i nauczyciela Adamika ze Stonawy. Czytelników zaś poinformowano:

Czesi dopuszczają się dalej gwałtów na naszej ludności! Nie ma dnia, aby kogoś nie wywieźli pod bagnetami od Ostrawy. Nie trzeba żadnych powodów — za to tylko, iż ktoś jawnie przyznaje się do narodowości polskiej, odstawiają go za kraty!⁴⁹

W pierwszych dniach od przybycia do Cieszyna Komisji Plebiscytowej redakcja „Republiki” dość powściągliwie oceniała działania jej przedstawicieli. Pojawiały się wzmianki o częściowej inspiracji aktywności Komisji przez Czechów, którzy przekonywali o swoim ucisku jeszcze przed pierwszą wojną światową oraz mieli wpływ i sympatię części prasy francuskiej. Przeważających w Komisji Francuzów przy

⁴⁷ „Republika” 1920, nr 7 (15 II), s. 3.

⁴⁸ S. Zahradnik, *Lata 1918–1920 na Śląsku Cieszyńskim w opiniach historyków i polityków czeskich*, „Pamiętnik Cieszyński” 1994, t. 8, s. 96.

⁴⁹ „Republika” 1920, nr 6 (8 II), s. 3.

okazji planowanego plebiscytu oceniano w „Republice” jako dość przychylnych sprawie czeskiej⁵⁰. O sympatiach proczeskich miało świadczyć to, że sekretarzem generalnym Komisji był S. Pichon, lektor języka francuskiego w praskim uniwersytecie⁵¹. Mimo to wyrażono przekonanie o możliwości sprawowania przez Komisję sprawiedliwego nadzoru w czasie przygotowań do rozstrzygnięcia sprawy przynależności Śląska Cieszyńskiego⁵².

W krótkim czasie wymowa artykułów publikowanych w „Republice”, a dotyczących działań Komisji Plebiscytowej, zaostrzyła się w stronę jawnych oskarżeń o popieranie sprawy czeskiej. Czesi skutecznie przeforsowali jej nowy skład dzięki włączeniu do prac praskich profesorów, „którzy zamiast zajmować się sprawą plebiscytu, organizują w Karwinie nowe starostwo dla Czechów”⁵³. Na początku lutego Komisja nie przyjęła delegacji wójtów polskich gmin, co odebrano jako lekceważenie interesów polskich. Na łamach „Republiki” zwrócono się w patetyczny sposób do rządu w Warszawie w sprawie potencjalnej interwencji dyplomatycznej, by wymóc rzeczywiste zajmowanie się sprawami plebiscytu, „a nie tworzeniem nowych starostw i utrwalaniem czeskich rządów na polskiej ziemi”⁵⁴. Francuzów określano mianem „Pichonów” i „czechofilów”, formułując oskarżenia, jakoby mieli ulegać czeskim próbom straszenia bolszewikami, gdyby Śląsk Cieszyński przeszedł w ręce Polaków. Pisano, że podczas manifestacji Ślązaków w Cieszynie francuskie wojsko biło uczestników kołbami, polewało ich wodą i puszczało francuską muzykę dla zagłuszenia manifestacji. Manifestujący mimo to uchwalili w piętnastu punktach rezolucję protestacyjną wobec stronniczości Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej w Cieszynie⁵⁵.

Pogłębianiu się negatywnych przekazów w „Republice” pod adresem członków przedplebiscytowej koalicji międzynarodowej towarzyszyły oskarżenia, jakoby mieli oni wywozić na sprzedaż wiele towarów z Polski. W roli spekulantów widziano oficerów zagranicznych jako właścicieli powołanych w tym celu spółek. Czytelników przekonywano, że towary przewożono przez granicę pociągami, które jako należące do sił koalicyjnych nie podlegały rewizji. Centrum podobnej spekulacji przypisano co prawda Warszawie, ale zjawisko oceniono jako groźne pod kątem destabilizacji sytuacji gospodarczej również na Śląsku Cieszyńskim. Komisję oskarżono o przejęcie działów administracji w taki sposób, aby uniemożliwić polepszenie

⁵⁰ „Republika” 1920, nr 7 (15 II), s. 1.

⁵¹ Można skomentować, że obawy redakcji „Republiki” nie były w tym wypadku przesadzone, jeśli wziąć pod uwagę, że na posiedzeniach Komisji Plebiscytowej S. Pichon jednoznacznie opowiedział się za pozostawieniem Zagłębia Karwińskiego i linii kolejowej Bogumin–Koszyce w całości po stronie czeskiej. Por. D. Miszewski, *Aktywność polityczna mniejszości polskiej w Czechosłowacji w latach 1920–1938*, Toruń 2002, s. 55.

⁵² „Republika” 1920, nr 7 (15 II), s. 2.

⁵³ „Republika” 1920, nr 8 (22 II), s. 1.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ „Republika” 1920, nr 9 (29 II), s. 1.

położenia ekonomicznego Polaków. Szczególnie negatywne skutki widziano w odebraniu kompetencji w zakresie aprowizacji ludności⁵⁶. Jako problem dla regionu postrzegano coraz wyższe koszty utrzymywania wojsk sojuszniczych i realizacji prac Komisji⁵⁷.

Dodatkowym utrudnieniem w kontekście aprowizacji ludności Śląska Cieszyńskiego miała być działalność spekulantów zawyżających ceny podstawowych towarów oraz masowa sprzedaż zwierząt gospodarskich do Ostrawy. Prowadziło to do kłopotów z uzyskaniem mięsa i tłuszczów zwierzęcych. Redakcja „Republiki” zasugerowała wprowadzenie przez miejscowe władze kontroli i na tej podstawie ścisłą ewidencję stanu bydła w gminach po polskiej stronie linii demarkacyjnej. Akcja miała znaleźć poparcie wśród polskich robotników domagających się kontroli transportu i uniemożliwienia niekontrolowanej sprzedaży bydła Czechom⁵⁸. Jednak ostatecznie proponowanego rozwiązania nie wprowadzono.

W „Republice” kontynuowano dyskredytowanie działań władz czeskich w kontekście związków z Międzynarodową Komisją Plebiscytową. Decyzję walki z Polską o Śląsk Cieszyński objaśniano czytelnikom powiększającą się skalą głodu w Czechosłowacji, która zmagala się z brakami podstawowych towarów, takich jak chleb, cukier czy mięso. Czechosłowacja utraciła kontrakty handlowe z Amerykanami w wyniku zmniejszającej się wartości własnej waluty. Pisano: „dlatego Śląsk jest dla nich korytem, ponieważ Czesi swój lud w kraju okradają, a na Śląsk wszystko pakują”⁵⁹. Podobne komentarze nie tylko wzmacniały antagonizm narodowościowy w regionie, lecz służyły także zniechęceniu mieszkańców do głosowania przeciwko przyłączeniu poszczególnych gmin do Polski. Czechosłowację przedstawiano jako kraj ekonomicznie zdewastowany, a ludność jako biedną, bez dostępu do podstawowych produktów. Był to obraz w dużej mierze uproszczony, niezawierający konkretnych danych czy źródeł, które czytelnicy mogliby zweryfikować. Mimo to w okresie przedplebiscytowym odpowiadał celom antyczeskiej propagandy.

W kolejnych artykułach na łamach „Republiki” informowano o licznych napaściach czeskich na ludność polską, podkreślając, co ważne, udział czeskich żandarmów. W miejscowości Górna Sucha zastrzelono górnika Leopolda Jurczaka. W Orłowej, z inicjatywy przewodniczącego Czeskiego Komitetu Plebiscytowego, aresztowano bez wyraźnego powodu prezesa organizacji robotniczej o nazwisku

⁵⁶ Tamże, s. 2–4.

⁵⁷ „Republika” 1920, nr 10 (7 III), s. 3. Negatywny stosunek do Francuzów manifestowano także przy okazji dyskredytowania działań Legii Cudzoziemskiej jako jednostki wojskowej przyciągającej kryminalistów i w której są „kary stosowane do żołnierzy nieludzkie”. „Republika” 1920, nr 18 (2 V), s. 1. Ślązaków tym samym przestrzegano przed zaciąganiem się do Legii Cudzoziemskiej, ponieważ miało to być sprzeczne z interesem budowania potencjału ludnościowego na Śląsku Cieszyńskim po spodziewanym rozszerzeniu granic II RP.

⁵⁸ „Republika” 1920, nr 11 (14 III), s. 1.

⁵⁹ „Republika” 1920, nr 9 (29 II), s. 3.

Głędziarka oraz kierownika filii Towarzystwa Oszczędności i Zaliczek Franciszka Motykę. Wykorzystując wsparcie żandarmerii, Czesi zdemolowali czytelną polską w Porębie w powiecie karwińskim⁶⁰. Informowano o wyrzucaniu polskich lekarzy, nauczycieli i inżynierów oraz przywódców związków robotniczych. Podniesiono zarzut cenzury wobec polskiej prasy stosowanej po czeskiej stronie linii demarkacyjnej⁶¹. Co jakiś czas powracały relacje o pobiciu polskich górników przez czeską administrację kopalni na Śląsku Cieszyńskim⁶².

Redakcja „Republiki” w numerze 12 z dnia 21 marca po raz pierwszy tak dobitnie zasugerowała, że plebiscyt prawdopodobnie nie będzie się mógł odbyć. Czesi postawili Międzynarodową Komisję Plebiscytową przed faktem dokonanym, że do plebiscytu nie przystąpią, angażując środki do wzmocnienia akcji czehizacji regionu. Miały temu służyć kolejne napaści na ludność polską, przepisywanie pod groźbą pobicia polskich dzieci do szkół czeskich czy akcje nawoływania robotników do powrotu do kopalni. W tym samym numerze pozwolono sobie na wyraźną krytykę w sprawie plebiscytowej pod adresem rządu polskiego w Warszawie. Wskazano:

To jedno jest pewne, że plebiscyt stał się absolutnie niemożliwy i nikt już też weń nie wierzy. Niech tedy nasi krótkowzroczni politycy przestaną raz już głowy nam zawracać i ludność tumanić. Czas najwyższy, aby raz zakończyć tę dziecinną grę⁶³.

W kwietniu 1920 r. w wyniku ustaleń Komisji zdecydowano się zreformować system szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim. Władzę centralną ustanowiono dla specjalnego organu, który tworzyli członek Komisji jako przewodniczący (japoński profesor Yamada), czeski delegat Komisji stacjonujący w Karwinie, prefekci polski i czeski oraz po jednym przedstawicielu polskich i czeskich rad szkolnych. W części położonej na zachód od linii demarkacyjnej powołano z kolei radę szkolną krajową z czeskim prefektem jako przewodniczącym. W istocie reforma oddawała szkoły polskie znajdujące się w tej części Śląska Cieszyńskiego pod zarząd czeskiego delegata. W Karwinie podobne funkcje miała pełnić osobna rada szkolna powiatowa z członkami mianowanymi przez Komisję, ale na wniosek czeskiego prefekta. Zmiany zostały oprostowane

⁶⁰ „Republika” 1920, nr 11 (14 III), s. 4.

⁶¹ „Republika” 1920, nr 13 (28 III), s. 1.

⁶² O przykładowych działaniach wobec polskich górników pisano: „Mimo wszelkich konferencji oraz wezwań i zapewnień o spokoju [...] terror, gwałty i bandyckie napady ze strony Czechów ani na chwilę nie ustawają. Po pobiciu kilkunastu naszych najdzielniejszych górników [...] nastąpiły dalsze represje przez wstrzymanie przeszło 200 osobom wydawania żywności w konsumach szybowych. Wzywano wypędzonych i pobitych do pracy, gwarantując im bezpieczeństwo, by skoro się tylko zjawią jeszcze dotkliwiej potłuc ich do krwi”. „Republika” 1920, nr 15 (11 IV), s. 3. Z kolei w Gruszowie czeska organizacja zawodowa górników miała uniemożliwić przystąpienie do pracy w szybie „Huberta” ponad trzydziestu polskim górnikom, wymuszając groźbami opuszczenie miejscowości. Rodzinom zastraszonych pracowników nie wydano żywności z magazynów kopalnianych. „Republika” 1920, nr 17 (24 IV), s. 3.

⁶³ „Republika” 1920, nr 12 (21 III), s. 1.

przez delegata rządu RP w Warszawie. Reformę na łamach „Republiki” oceniono jako „skandaliczny zamach Komisji alianckiej na szkolnictwo polskie na Śląsku Cieszyńskim”⁶⁴. Wezwano jednocześnie cieszyńskie czynniki polityczne i ośrodki życia kulturalnego do protestu przeciwko reformie określonej jako „bezpieczne zakusy czechofilskiej Komisji Plebiscytowej na nasze najświętsze prawa narodowe”⁶⁵.

W maju czytelników „Republiki” informowano o oddaniu przez Komisję Plebiscytową 32 gmin powiatu cieszyńskiego z polskiej pod czeską administrację skarbową, traktując tak zasadniczą zmianę jako „usiłowanie sfalszowania plebiscytu”⁶⁶. Artykuły na temat zmian w szkolnictwie i administracji stanowiły kolejne krytyczne analizy pod adresem działań Komisji. Dyskredytowanie działań jej uczestników stało się niezmiennym punktem artykułów i elementem oskarżeń o popieranie sprawy czeskiej na Śląsku Cieszyńskim.

W maju 1920 r. w obliczu narastających napięć narodowościowych sytuacja na Śląsku Cieszyńskim znowu się pogorszyła⁶⁷. Komisja Plebiscytowa wydała postanowienie o wprowadzeniu stanu wyjątkowego oraz tymczasowym rozciągnięciu sądów wojskowych na zbrodnie i występki popełniane po dniu 22 maja przez osoby cywilne. Sprawy miał rozpatrywać wojskowy sąd międzynarodowy w Cieszynie. W jednym z numerów „Republiki” przekonywano, że agitatorzy czescy i niemieccy, wykorzystując stan wyjątkowy, podburzali ludność Cieszyna do rabowania sklepów, „przeważnie u kupców Polaków. [...] Szkody wyrządzone kupcom są dosyć znaczne. Pokazało się, że rabunki te były z góry przygotowane przez czarną rękę czeską. [...] Czesi bowiem chcą na gwałt nadać narodowemu odruchowi charakter bolszewicki”⁶⁸.

W tym samym numerze wskazano na artykuły publikowane w czeskiej gazecie, relacjonowano o odpłatnym agitowaniu na rzecz Czechów ze strony Żydów na Śląsku Cieszyńskim. Mieli oni rozwozić druki propagandowe, w których nawoływano do głosowania za przyłączeniem do Czechosłowacji. Co więcej, przy okazji strajku górniczego i starć z bojówkami czeskimi w maju 1920 r. w Karwinie, na łamach „Republiki” pojawiło się wezwanie do podważenia przez polski rząd działań Komisji Plebiscytowej i wkroczenia do Karwiny polskiej armii⁶⁹. Była to jedna z ostatnich tak radykalnych odezw wpisujących się w antyczeską propagandę i zarazem mająca zdyskredytować działania Komisji w opinii mieszkańców regionu. Postulaty i idee propagowane na łamach „Republiki” nie doczekały się realizacji w związku z końcowym rozstrzygnięciem przynależności państwowej Śląska Cieszyńskiego na mocy decyzji Rady Ambasadorów dnia 28 lipca 1920 r.

⁶⁴ „Republika” 1920, nr 17 (24 IV), s. 1.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ „Republika” 1920, nr 19 (23 V), s. 2.

⁶⁷ A. Szklarska-Lohmannowa, *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918–1925*, Wrocław 1967, s. 62.

⁶⁸ „Republika” 1920, nr 20 (30 V), s. 1.

⁶⁹ Tamże, s. 2.

Podsumowanie i ogólne spostrzeżenia na temat antycznej propagandy prasowej na łamach „Republiki”

Z przedstawionych tu informacji zawartych w artykułach publikowanych w „Republice” można wysnuć następujące wnioski:

1. „Republika” w swoich publikacjach wykorzystywała nierzadko radykalny język, pełen obelżywych sformułowań pod adresem Czechów i państwa czeskosłowackiego. Gazeta była jednym z tych pism okresu przedplebiscytowego, które najmocniej zaangażowały się w antyczną propagandę prasową i agitację na rzecz przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Polski. W jej artykułach podawano liczne przykłady napaści na ludność polską i zorganizowanej akcji czeskiej, aby zniechęcić ludność regionu do głosowania za przyłączeniem do II RP.
2. Antyczną propagandę plebiscytową starano się rozszerzyć o krytykę działań Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej w Cieszynie mającej — w opinii redakcji „Republiki” — sympatyzować i sprzyjać Czechom. Na łamach pisma dyskredytowano działania Komisji i to mimo początkowych nadziei związanych z przybyciem koalicji międzynarodowej w celu zabezpieczenia przeprowadzenia plebiscytu. Nie był to co prawda element samej propagandy, ale można ocenić, że strona polska starała się dla realizacji zamierzonych celów wykorzystać krytykę Komisji, aby wzmacniać przekaz propagandowy wymierzony przeciwko Czechom i ich państwu.
3. Antyczną propagandę uprawianą na łamach „Republiki” oparto nie tylko na przekazach typowo politycznych i nawiązujących do spraw społeczno-kulturalnych, ale uzupełniono również o treści ekonomiczne (gospodarcze). Z jednej strony starano się ukazać polityczne zapędy Czechosłowacji do przejęcia Śląska Cieszyńskiego, z drugiej konfrontowano je z problemami bytowymi i materialnymi ludności po czeskiej stronie linii demarkacyjnej.
4. W antycznej propagandzie prasowej określano Czechów jako naród zwalczający lub instrumentalnie wykorzystujący religię do celów politycznych. Korzystano z przekazów, w których Czechów oskarżano o prześladowania polskich górników, przy udziale żandarmerii i z aprobatą krajowych władz. Na łamach „Republiki” wskazywano na paraliżowanie rozwoju polskiego szkolnictwa, praktyki korupcyjne na kolei czy powiązania między Czechami a Niemcami na rzecz przyłączenia regionu do Czechosłowacji, a tym samym szkodzenie interesom narodowym II RP.

Bibliografia

Prasa

„Republika” 1920, nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20.

Opracowania

- Bielski Ł., *Prasa Śląska Cieszyńskiego w pierwszych latach niepodległości*, [w:] *Oblicza prasy Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego (1818–1939)*, red. D. Rott, Katowice 2004.
- Chlebowczyk-Szweda E., *Druki plebiscytowe na Śląsku Cieszyńskim (1918–1929)*, „Książnica Śląska” 1979–1982, t. 21.
- Cybulski B., *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (1918–1920). Studium historyczno-prawne*, Opole 1980.
- Czelakowska A., *Językowe środki wartościowania negatywnego w wypowiedziach polityków*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2008, nr 62.
- Długajczyk E., *Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim 1922–1939*, Katowice 1990.
- Gąsior G., *Polityka narodowościowa państwa na czechosłowackim Śląsku Cieszyńskim w latach 1920–1938*, Warszawa 2020.
- Glensk J., *Diariusz prasy polskiej na Śląsku: do 1945 roku*, Opole 1993.
- Glensk J., *Konfiskaty gazet i czasopism polskich na Śląsku Cieszyńskim w latach 1919–1921*, „Kwartalnik Opolski” 1999, nr 2/4.
- Kamińska-Szmaj I., *Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000*, Wrocław 2007.
- Kamińska-Szmaj I., *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie 1918–1923*, Wrocław 1994.
- Kenig P., *150 lat prasy polskiej na Śląsku Cieszyńskim*, Bielsko-Biała 1998.
- Kořakowski P., *Między Warszawą a Pragą. Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918–1939*, Warszawa 2009.
- Kornacka-Grzonka M., *Media lokalne Śląska Cieszyńskiego. Historia i współczesność*, Katowice 2019.
- Kowalczyk J., *Po drugiej stronie Olzy. Przemiany zasad samookreślenia polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego w świetle prasy*, Warszawa 1992.
- Król S., *Prasa polska na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920*, [w:] *Zarys dziejów prasy regionalnej na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1989. Materiały poseminaryjne*, red. T. Giza, Bielsko-Biała 2006.
- Mika J., *Śląsk Cieszyński w wizjach własnych państwowości przed i w trakcie czechosłowacko-polskiego konfliktu zbrojnego*, „Polonia Journal” 2018, nr 7.
- Miszewski D., *Aktywność polityczna mniejszości polskiej w Czechosłowacji w latach 1920–1938*, Toruń 2002.
- Morawski W., *Od marki do złotego. Historia finansów Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.
- Notkowski A., *Pod znakiem trzech strzał. Prasa Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918–1939*, Kraków 1997.

- Notkowski A., *Prasa Polskiej Partii Socjalistycznej 1918–1939*, cz. 2, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1989, t. 28, nr 2.
- Ogrodziński W., *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice 1965.
- Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980.
- Paczkowski A., *Zarys historii prasy polskiej*, t. 9. *Prasa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1971.
- Peplowski A., *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.
- Pilch A., *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920. Materiały do bibliografii*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 1960, t. 3.
- Przeperski M., *Nieznośny ciężar braterstwa. Konflikty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków 2016.
- Rusek H., *Religia i polskość na Zaolziu*, Kraków 2002.
- Sowa A., *U progu wojny. Z dziejów spraw wewnętrznych i polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej*, Kraków 1997.
- Stępnia A., *Polska prasa polityczna na Śląsku Cieszyńskim w latach 1848–1920*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1988, t. 27, nr 1.
- Szelong K., *Słowo drukowane w polskiej propagandzie plebiscytowej na Śląsku Cieszyńskim (1919–1920)*, „Pamiętnik Cieszyński” 1994, t. 9.
- Szklarska-Lohmannowa A., *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918–1925*, Wrocław 1967.
- Urbaniak R., *Wizerunek Czechów i Polaków na łamach prasy polskiej z 1919 roku w kontekście konfliktu o Śląsk Cieszyński*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2003, nr 77.
- Wnętrzak G., *Konflikt polsko-czechosłowacki o Śląsk Cieszyński (styczeń–luty 1919) w polskojęzycznej prasie regionu*, „Studia Interkulturowe” 2016, nr 9.
- Wnętrzak G., *Polityczne znaczenie ruchu ślązakowskiego w obliczu plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim*, „In Gremio. Studies in History, Culture and Politics” 2012, nr 6.
- Zahradnik S., *140 lat prasy polskiej na Śląsku Cieszyńskim*, „Zwrot. Miesięcznik Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego” 1983, nr 8.
- Zahradnik S., *Czasopiśmiennictwo na Śląsku Cieszyńskim i jego uwarunkowania (1848–1939)*, [w:] *Zderzenia i przenikanie kultur na pograniczach*, red. Z. Jasiński, J. Korbel, Opole 1989.
- Zahradnik S., *Czasopiśmiennictwo polskie, czeskie i niemieckie na Śląsku Cieszyńskim (do 1939 roku)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1989, nr 1.
- Zahradnik S., *Lata 1918–1920 na Śląsku Cieszyńskim w opiniach historyków i polityków czeskich*, „Pamiętnik Cieszyński” 1994, t. 8.
- Zahradnik S., *Polskie wydawnictwa wyznaniowe na Śląsku Cieszyńskim*, „Zwrot. Miesięcznik Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego” 1990, nr 2.